

Delo Antona Muznika (1712-1803) **GORIŠKO PODNEBJE** je osrednji zapis o goriški pokrajini in njenih ljudeh iz druge polovice 18. stoletja. Iz njega veje izrazita prosvetljenska miselnost: Muznik želi izboljšati zdravstvene, kmetijske in živinozdravstvene razmere v deželi.

Enciklopedično izobraženi avtor je svojo v latinščini napisano knjigo poklonil Goriški kmetijski družbi, katere član je bil, izšla pa je leta 1781. Napisal jo je po petnajstletnem bivanju in delu na Goriškem. V uvodu je zapisal: »Opisal sem goriško podnebje in moja dolžnost je, da to knjigo poklonim predvsem tebi, slavna Cesarsko-kraljeva kmetijska družba. Ti namreč s svojo veščino, učenostjo, nauki in zgledom učiš, kako se na lahek in primeren način bolje gojijo drevesa v teh predelih, kako vinogradi, polja in travniki, kako pridobimo pridelke, sadje živino, vse namenjeno za prehrano človeškega rodu in za potrebno obilje ... Jaz pa si prizadevam prikazati tista sredstva, s pomočjo katerih ohranjamo zdrav človeški rod, in sredstva, s katerimi more bolnik ozdraveti.«

Knjiga vsestransko popisuje Goriško deželo in njene ljudi. Čeprav je izpod peresa zdravnika, vsebina ni omejena le na medicino; prinaša tudi številne druge naravoslovne teme ter dragoceno domoznansko branje. V dvanajstih poglavjih obravnava ime in geografsko lego mesta Gorice in celotne goriške pokrajine, piše o letnih časih, o vetrovih, vodah in zemlji na Goriškem. Nato tenkočutno popisuje način življenja, navade in lastnosti lokalnega prebivalstva ter se s takratnim znanjem dotakne astronomije. Naslednji, obsežnejši del knjige posveča svoji stroki ter zapisuje zapažanja o povezavi med goriškim podnebjem in nalezljivimi boleznimi.

Zelo podrobno predstavi takratni način zdravljenja. V posebnem poglavju poudarja vinorodnost Goriške, izjemno kakovost lokalne trte in vina ter zdravilnost zmernega uživanja belega in črnega vina. Ker je v Muznikovem času zdravnikom pripadala tudi skrb za živino, je poglavje namenil tudi nalezljivim boleznim pri govedu. Gotovo je bilo govedo za prehrano prebivalstva velikega pomena. Ker nekaj zanimivosti ni mogel z lahkoto uvrstiti v že predstavljeno vsebino, jih je nanizal v poglavju O različnih stvareh. Med njimi je največ prostora posvetil posebnostim iz svoje zdravniške prakse. Med njimi je imenitno opisal variolacijo, prvotno obliko cepljenja proti kozam, pred Jennerjevo uvedbo kravje vakuine.

S prevodom najpomembnejšega Muznikovega dela smo si ob Marku Antonu Plenčiču približali delo še enega izmed pomembnih slovenskih zdravnikov 18. stoletja, rojenih na Primorskem. Muznikovi zapisi so bili tudi predloga pisatelju Ivanu Preglju za tri literarne stvaritve. Knjigi Goriško podnebje dajejo dodatno vrednost tudi zgodovinska, zgodovinsko medicinska in literarna študija o njenem avtorju.

Knjiga je posvečena tisočletnici prve omembe Gorice, ki je bila v letu 2001. K tisočletnemu historiatu mesta dodaja Muznikova knjiga podatke o življenju na Goriškem pred dobrimi dvesto leti, hkrati pa objava faksimilirane izdaje bogati knjižnice, ki originalov praktično nimajo več.

Zvonka Zupanič Slavec

ABSTRACT

*The book *Clima Goritiense* (The Climate of Gorica region, Gorizia in English, Görtz in German) by Anton Muznik (1726-1903) is the principal written document about the Gorizia region and its people from the second half of the 18th century. It irradiates a distinctive idea of enlightenment era: Muznik wants to improve health, agricultural and veterinarian conditions in the country.*

The author, who possessed encyclopaedic knowledge, wrote his book in Latin and devoted it to the Agricultural Society of the Gorizia region of which he was a member. The book was published in 1781 after his fifteen years long stay and work in the region. In the introduction he wrote: »I have described the climate of Gorizia region and I consider as my duty to devote this book to you, the honourable Royal-caesarean agricultural society. It is you, who with your experience, wisdom, advice and example teaches the easy and proper way of growing trees, vineyards, fields and grassland, in order to obtain crops, fruit, cattle and other commodities, in sufficient abundance to feed the human race ... And it is me, who strives to show the means of maintaining the healthy life and curing the sick.«

The book is a comprehensive description of the Gorizia region and its people. Although it is written by a physician, the contents is not limited to the medical point of view, but brings about numerous themes from the life sciences and also represents a precious informative reading about the national history. In twelve chapters, he describes the name, as well as, the geographic position of the town of Gorizia and the entire region. He writes about the seasons, winds, waters and soils in the region, followed by subtle description of way of life, habits and character of the local people and with the then available knowledge, touches the astronomy.

Another vast part of the book is devoted to his professional observations about the connection between the climate and infectious diseases in the region. He describes in great detail the way of life in those days. In a separate chapter, the author stresses the wine production potential of the region, extreme quality of the local grapes and wine and the beneficial effects on human health of moderate consumption of white and red wine. Since in those days, the medical care for cattle was also part of the work of a physician, he devoted a whole chapter to infectious diseases of cows, which were undoubtedly, extremely important for human nutrition. A lot of interesting details and miscellaneous information were gathered in a separate chapter. Among those, the details from his medical practice represent the most abundant part. Here, he gave an excellent description of the variolation, the primary form of vaccination against small pox, before Jenner introduced a cattle vaccine.

*With the translation of the major Muznik's book we got familiar with the work of yet another important Slovenian doctor, who was along with Marko Anton Plenčič, born in the Primorska region in the 18th century. Muznik's notes also form the basis for the three literary works of dr. Ivan Pegelj. The additional value to the book *The climate of Gorica region* is given by historical, medico-historical and literary essay about the author.*

The book is dedicated to the one millenium anniversary, in 2001, of the first mention of the name Gorizia. To the thousand years history of town, the Muznik's book adds the data on the life in Gorizia region about two hundred years ago. At the same time, the faximile issue represents a valuable addition to the libraries which do not possess the original copies.

KAZALO

Ob izidu prevoda Muznikove knjige *Clima Goritiense* – Goriško podnebje
/doc. dr. Zvonka Zupanič Slavec

Goriško podnebje – slovenski prevod
/prof. Silvester Kopriva
Opombe uredništva k prevodu
Izbor bibliografije objav o dr. Antonu Muzniku
/dr. Branko Marušič
Zdravnik dr. Anton Muznik (1726-1803)
/dr. Branko Marušič
Goriški medicus Anton Muznik in medicina
/mag. Zvonka Zupanič Slavec
Zdravnik dr. Anton Muznik v prozi Ivana Preglja
/dr. Marjan Dolgan
Clima Goritiense – latinski faksimile
/Antonio Musnig
Angleški povzetek /Abstract

OB IZIDU PREVODA MUZNIKOVE KNJIGE CLIMA GORITIENSE

Tisočletnica prve omembe Gorice in posredno tudi Goriške dežele (28. 4. 1001) ter slovenstva na Primorskem je pomemben jubilej; ob tej priložnosti smo se odločili za izdajo prevoda knjige Goriško podnebje slovenskega zdravnika Antona Muznika (1726-1803). Originalno naslovljena, Clima Goritiense, je izšla v latinskem jeziku v Gorici leta 1781 in bila posvečena cesarsko kraljevi Kmetijski družbi v Gorici. Prinaša celovit naravoslovni in domoznanski pregled dogajanj v goriški deželi v drugi polovici 18. stoletja. Njen prevod iz latinskega jezika v slovenščino je nazoren prikaz življenja in dela goriškega človeka pred dvema stoletjema. S prevodom bodo slovenski bralci temeljiteje spoznali goriško deželo v drugi polovici 18. stoletja. Poleg tega je knjiga zanimiva za naravoslovce, saj je v njej prosvetljenec Muznik opisal tudi takratno poljedelstvo, sadjarstvo, vinogradništvo, zdravstvene razmere, endemske bolezni, živinozdravstveno problematiko. Zapis je nastal po petnajstletnem Muznikovem službovanju v Gorici.

Prevod knjige je bil končan leta 1972. Na pobudo goriškega zgodovinarja dr. Branka Marušiča ga je pripravil klasični filolog prof. Silvester Kopriva. Morebiti je bila izdaja namenjena ravno tisočletnici prve omembe mesta Gorice in dežele Goriške in je zato prevod čakal na redakcijo toliko časa. Na vsak način je prevod dragoceno delo, saj sodi Muznikova knjiga med pomembne zapise prerodne dobe in ohranja narodovo zdravstveno in širšo kulturo. Kaže tudi na to, da so bili zdravniki pred dvema stoletjema nosilci znanja in prosvetljenosti. Bili so pomembno gibalno družbe, v manjših krajih vplivni posamezniki, v večjih mestih pa upoštevanja vreden stan. Običajno so poznali odličnike svojega kraja in časa, učenjake, plemstvo, duhovščino. Preko njih so lahko tudi vplivali na spremembe v stroki, ki so jih z znanjem in avtoriteto predlagali. Povezani so bili tudi z večjimi centri znanosti in umetnosti, kjer so običajno študirali, četudi jih je kasneje delovna pot vodila v odročnejše kraje. Takšen je bil tudi dr. Anton Muznik, goriški deželni zdravnik – protomedik.

Poznavalci latinskega jezika bodo ob primerjavi prevoda s faksimilom ugotovili, da je jezik posodobljen, bližji današnjemu bralcu, vendar vsebinsko identičen z izvirnikom. Številni podatki so pridobili na jasnosti in razumljivosti z opombami, v prevodu označenimi z zvezdicami in natisnjenimi za prevodom oz. v oglatih oklepajih. Opombe je delno že ob prevajanju pripravljala prof. Silvester Kopriva, nato nekaj prim. Drago Mušič, naknadno pa sta jih še dodala dr. Branko Marušič in mag. Zvonka Zupanič Slavec. Več redakcijskih in prevajalskih sprememb je doživel medicinski del knjige; pri tem je kot izkušen latinist sodeloval zdravnik prof. dr. Stanko Banič s spodaj podpisano. Prevod je recenzirala lektorica za lažinski jezik z Oddelka za klasično filologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani prof. Barbara Šega Čeh. Tudi slovenska lektura ni bila manj pomembna. Ob dolgih stavkih iz izvirnika in ponekod manj jasni vsebini je pokazala svoje jezikovne znanje in izkušnost slovenistka prof. Dimitra Lavrič. Povzetek je prevedla v angleški jezik anglistka prof. Kristina Hacin Ludvik. Na Inštitutu za zgodovino medicine je veliko

tehničnega dela opravila tajnica Jelka Sever. Naslovno stran h knjigi je prispeval oblikovalec prof. Blaž de Gleria. Dragoceno je bilo tudi branje korektur prof. dr. Zlate Stropnik in prof. Jakobine Slapar. V tiskarni Itagraf d.o.o. pa se je z delom trudila Ivanka Mrežar. Vsem velja iskrena zahvala za predano delo, trud in prijazno sodelovanje.

Posebna zahvala velja dr. Branko Marušiču z novogoriške raziskovalne enote Zgodovinskega inštituta Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU); h knjigi je prispeval pomembno bio-bibliografsko in zgodovinsko študijo o dr. Muzniku in s tem avtorja smotrno umestil v zgodovinski prostor in čas. Zgodovinsko-medicinska študija, ki jo je pripravila podpisana urednica, poskuša ovrednotiti Muznikovo medicinsko delo in mu najti ustrezno mesto med slovenskimi zdravniki, njegovimi sodobniki. Zanimiva je tudi literarna študija slovenista dr. Marjana Dolgana z Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede na ZRC SAZU v Ljubljani. V njej prikazuje vpliv Muznikovih del na literarno ustvarjalnost pisatelja – njegovega rojaka iz Mosta na Soči – dr. Ivana Preglja. Po Muznikovih delih je Pregelj namreč ustvaril leposlovna dela: Zgodbe zdravnika Muznika (1923), Runje (1925) in Zdravnika Muznika štiri vigilije (1929).

Inštitut za zgodovino medicine pri Medicinski fakulteti, Medikohistorična sekcija Slovenskega zdravniškega društva in Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije se zavedajo pomena Muznikovega dela, zato so v začetku decembra 1999 organizirali strokovni sestanek o Muznikovem življenju in delu. Referate so pripravili dr. Marušič, dr. Dolgan, enolog Dušan Brejc, ki je strokovno pregledal Muznikovo poglavje o vinu, in podpisana. Srečanje je podprl Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

Prevod Muznikove knjige presega strogo strokovne, zgodovinopisne in zgodovinsko medicinske okvire in je projekt nacionalnega pomena. Goriška, zahodni del Slovenije, s svojimi prebivalci je integralni del Slovenije. Vsa dogajanja na tem področju so del narodove naravne, kulturno-zgodovinske in etnične dediščine; zato sta projekt podprla Ministrstvo za kulturo RS in Ministrstvo za zdravstvo RS. Še toliko bližja je deželna preteklost sami Goriški; tisočletnica prve zapisane omembe Gorice in posredno goriške dežele sta kot pomembno partnerico pri izdaji prevoda privabile tudi mestno Občino Nova Gorica. Naj jim ob tem častitljivem jubileju iskreno čestitamo! V Gorici imajo že dolgo Muznikovo ulico, slovenska kulturna javnost s Turističnim društvom Most na Soči in Tolminskim muzejem pa se je 30. Junija 2000 oddolžila prosvetljenemu zdravniku z odkritjem spominske plošče na pročelju zdravstvenega doma Most na Soči, v Muznikovem rojstnem kraju. Zaradi narodnega pomena Muznikovega dela je k izidu prevoda s faksimilirano izdajo pomagal tudi Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Vsem sodelujočim se iskreno zahvaljujem.

Knjigo lahko naročite na Inštitutu za zgodovino medicine.

Vse avtorske pravice so zadržane.